

KICHIK TADBIRKORLIK SUB'EKTLARI OB'EKTIV ZARURLIGINI ASOSLASH

Annotatsiya. Ushbu maqolaning dolzarbligi tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq olimlarning ilmiy-nazariy fikr-mulohazalarini o'rganish, ushbu tushunchani ahamiyatli jihatlarini aniqlash, kichik tadbirkorlikni davlat qo'llab-quvvatlash, hududiy biznes modelni taklif etish zarurati bilan izohlanadi. Ilmiy tadqiqot ishining maqsadi "tadbirkorlik" kategoriyasiga iqtisodchi olimlar tomonidan berilgan ta'riflarni chuqur tahliliy o'rganish asosida mualliflik ta'rifini taklif etish, kichik tadbirkorlik faoliyati rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar holatini statistik tahlil etish, kichik tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash bo'yicha chora tadbirlar tizimini ishlab chiqish, hududiy biznes modelni taklif etishga qaratilgan. Ushbu maqsadga erishishda maqolada iqtisodiy statistik va nazariy tahlil usullaridan foydalanilgan bo'lib, unda tadbirkorlik kategoriyasiga mualliflik tarifi berilgan, hududda faoliyat yuritayotgan kichik tadbirkorlik korxonalari rivojlanishini ifodalovchi ko'rsatkichlar statistik tahlil qilish asosida hududiy biznes model taklif etilgan, ilmiy asoslangan holda baholangan, taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik, kichik tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ma'muriy iqlim va xavfsizlik, moliyaviy resurslar, ta'minot tizimi, investitsiya, innovatsion g'oya, halqaro hamkorlik

Аннотация. Актуальность данной статьи объясняется необходимостью изучить научно-теоретические отзывы ученых, связанные с предпринимательской деятельностью, выявить значимые аспекты данного понятия, государственной поддержки малого предпринимательства, предложить территориальную бизнес-модель. Цель научно-исследовательской работы направлена на предложение авторского определения, основанного на углубленном аналитическом изучении определений, данных экономистами в категории "предпринимательство", статистическом анализе состояния необходимых условий для развития деятельности малого бизнеса, разработке системы мер по государственной поддержке малого предпринимательства, предложение территориальной бизнес-модели. При достижении поставленной цели в статье использовались методы экономико-статистического и теоретического анализа, в которых категории предпринимательства был присвоен авторский тариф, были предложены показатели, отражающие развитие действующих на территории предприятий малого бизнеса, региональная бизнес-модель, основанная на статистическом анализе, научно оценена, разработаны предложения и рекомендации.

Ключевые слова: предпринимательство, государственная поддержка малого предпринимательства, административный климат и безопасность, финансовые ресурсы, система снабжения, инвестиции, инновационная идея, международное сотрудничество

Annotation. The relevance of this article is explained by the need to study the scientific and theoretical reviews of scientists related to entrepreneurship, identify significant aspects of this concept, state support for small entrepreneurship, and propose a territorial business model. The purpose of the research work is aimed at proposing the author's definition based on an in-depth analytical study of the definitions given by economists in the category "entrepreneurship", statistical analysis of the state of the necessary conditions for the development of small business activities, the development of a system of measures for state support of small entrepreneurship, the proposal of a territorial business model. In achieving this goal, the article used methods of economic, statistical and theoretical analysis, in which the author's tariff was assigned to the category of entrepreneurship, indicators reflecting the development of small businesses operating

on the territory were proposed, a regional business model based on statistical analysis was scientifically evaluated, proposals and recommendations were developed.

Keywords: *entrepreneurship, state support for small businesses, administrative climate and security, financial resources, supply chain, investment, innovative idea, International cooperation*

Кирпиш. Jahon tajribasi ko'rsatishicha, kichik tadbirkorlik hudud iqtisodiyotining eng muhim tarkibiy qismi, mintaqa ijtimoiy barqarorligini ta'minlashning muhim omili bo'lib, uning iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilab beradi, iqtisodiyotdagi hududiy notekislikni kamaytirish imkoniyatiga ega. Ta'kidlab o'tish joizki, aynan kichik tadbirkorlik rivojlanayotgan hududlarda aholi daromadi, tashabbuskorligi ortib, insonlarning o'z faoliyatlari natijalari uchun javobgarligi oshib bormoqda. Kichik biznes bir qator ijtimoiy tamoyillarni mintaqada darajasida bajaradi, aholi ish bilan bandligini oshiradi, ularning daromadlari va byudjet tizimining o'sishini ta'minlaydi. Kichik tadbirkorlik innovatsiyalarni hayotga tadbiriq etishning eng muhim omili bo'lib, texnik-texnologik jihatdan rivojlangan tarmoqlarda ishlab chiqarishni rivojlantirishga muhim hissa qo'shmoqda.

Mamlakat iqtisodiyotida kichik tadbirkorlik muhim o'rin tutib, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi asosiy kuchga aylanishi kerak. Rivojlangan g'arb davlatlarida iqtisodiyot taraqqiyoti ko'p hollarda kichik va o'rta biznes sub'ektlari amaliy tajribasiga bevosita bog'liq bo'lib, ularning YaIMdagi ulushi 50 foizdan ortiqni tashkil etadi.

Birlashgan millatlar tashkiloti Bosh Assambleyasi rezolyutsiyasi 2017 yil 27 iyunni mikro, kichik va o'rta korxonalar kuni deb e'lon qilish orqali global iqtisodiyotda kichik va o'rta biznes sub'ektlarini o'rni yuqori darajada bo'lishini e'tirof etgan[2]. Bundan ko'zlangan maqsad, kichik va o'rta tadbirkorlikni jahon iqtisodiyotiga qo'shgan hissasi va barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi o'rni, shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun investitsiyalar yo'naltirish zarurligi haqida jamotchilikni xabardor qilishdan iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot Strategiyasi to'g'risida"gi farmonining tub mohiyati ham milliy iqtisodiyotni yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash, tadbirkorlik sub'ektlari huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish va doimiy daromad manbalarini shakllantirish uchun sharoitlar yaratish, xususiy sektorning YaIM dagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish, tadbirkorlikni yanada rivojlantirishni nazarda tutadi[1].

Shuningdek mazkur asarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini oshirish va uni rivojlantirish bo'yicha quyidagi ustuvor vazifalar belgilab olindi(1-rasm).

Ushbu asarni o'rganish natijasi shuni ko'rsatmoqdaki, so'nggi yillarda respublikamizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratish maqsadida tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev o'z ma'ruzalarida "iqtisodiy islohotlarni qat'iy davom ettiramiz, ichki imkoniyatlarni to'liq safarbar qilib, xususiy sektorni yanada qo'llab-quvvatlaymiz. Buning uchun, avvalo tadbirkorlik muhitini tobora yaxshilash bo'yicha islohotlarni jadallashtiramiz" deb ta'kidlaganlarining o'ziyoq mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar eshigi keng ochilayotganligidan dalolat beradi[2].

Keyingi yillarda respublikamimizda kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni rivojlantirish borasida bir qator huquqiy-me'yoriy asoslarning yaratilishi ushbu soha rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 31 yanvardagi «Kichik va xususiy tadbirkorlikni mikrokreditlash tizimini yanada kengaytirish va soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-2746-sonli, «Tadbirkorlik sub'ektlariga davlat xizmatlarini ko'rsatish mexanizmlarini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 2017 yil 1 fevraldagi PQ-2750-sonli, «Kichik tadbirkorlikni rivojlantirish kafolat jamg'armasini tashkil etish to'g'risida»gi 2017 yil 10 fevraldagi PQ-2768-sonli, «Tadbirkorlik sub'ektlari va keng aholi qatlamiga mikrokreditlar ajratish tizimini yanada soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2017 yil 17 martdagi PQ-2844-son qarorlari, «**Tadbirkorlik faoliyati sohasidagi litsenziyalash**

va ruxsat berish tartib-taomillarini yanada qisqartirish va soddalashtirish, shuningdek, biznes yuritish shart-sharoitlarini yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2018 yil 11 apreldagi PF-5409-sonli, «Tadbirkorlik muhitini yaxshilash va xususiy sektorni rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o'sish uchun shart-sharoitlar yaratish borasidagi navbatdagi islohotlar to'g'risida»gi 2022 yil 08 apreldagi PF-101-sonli farmonlari bu borada amalga oshirilayotgan ishlarning izchilligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ko'pgina iqtisodchi olimlar tadbirkorlikka oid tushunchalarni funktsional va fanlararo yondashuvlarga asoslangan kontseptsiyalar bo'yicha tavsiflaydilar. E'tiborlisi, funktsional yondashuvlarga asoslangan kontseptsiyalarda tadbirkorlik faoliyatiga mustaqil tadqiqot ob'ekti sifatida emas, tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi o'rniga alohida e'tibor qaratiladi (1-rasm). Turli davrlarda tadbirkorlikka nisbatan olimlarning iqtisodiy qarashlari turlicha bo'lgan.

Funktsional yondashuvlar yo'nalishi vakili, tadbirkorlik nazariyasi asoschisi R.Kantilon o'z tadqiqotlarida bozordagi talab va ishlab chiqarish hajmi o'rtasidagi tafovutlar, kapitalning doimiy harakati, bozor muvozanati buzilishi kabi xolatlar ayrim shaxslarga chayqovchilik (spekulyativ) daromad olish imkoniyatini berishini aniqlagan. Shuningdek, aynan R.Kantilon iqtisodiyot fanida "tadbirkor" iborasidan (entrepreneur fr. vositachi) birinchi marta foydalangan.

Funktsional yondashuvlar yo'nalishi yana bir vakili ingliz klassik maktabi namoyondasi A.Smit tadbirkor deganda mulk egasi(kapitalist)ni tushungan bo'lib, u o'z asarida "tadbirkor" deganda foyda olish maqsadida qandaydir iqtisodiy g'oyani amalga oshirish uchun tavakkalchilikka tayyor kapital egasini tushungan. Uning fikricha, bozor iqtisodiyotida tadbirkorlik ishlab chiqarishning asosiy omillari mavjud bo'lgan sharoitda tasodifan paydo bo'ladigan tashabbuskorlik asosida mustaqil boshqariladigan faoliyatdir[3]. Bu bilan u tadbirkor o'zi mustaqil ishlab chiqarishni rejalashtirishi va uning natijalarini tasarruf etishi bilan "tadbirkor" va "kapitalist" tushunchalariga sinonim sifatida qaraydi.

Funksional yondashuvlarga asoslangan kontseptsiyalar	Mualliflar
Tadbirkorlik faoliyati turli noaniqlik, xavf-xatar, tavakkalchilik elementlarini qamrab oladi, tadbirkor esa, alohida fazilatlar egasi (oldindan ko'rish, tavakkal qilish va qabul qilinadigan qarorlar uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmasiga olish kabi iste'dodlar sohibidir)	R.Kantilon, A.Smit, Y.Tyunen, G. Mangoldt, F.Nayt, Y.Shumpeter
Tadbirkorlik faoliyati ishlab chiqarish omillari funktsiyasi orqali ifodalanadi. Tadbirkorlik faoliyati asosida ishlab chiqarishni tashkil etish va mahsulotlarni sotish qobiliyati yotadi. Tadbirkor esa ishlab chiqarish birligi doirasida odamlarni boshqaruvchi shaxs sifatida e'tirof etiladi.	J.B.Sey
Tadbirkorlik faoliyati novatorlik funktsiyasi orqali ifodalanadi. Bunda firmalar mahsulot va xizmatlarning yangi turlari, yangi xom ashyo manbalari, ishlab chiqarishning yangi usullari, yangi bozorlarni zabt etishi nazarda tutiladi.	Y.Shumpeter, K.Makkonel, S.Bryu
Tadbirkorlik faoliyatiga bozor iqtisodiyoti kategoriyasi sifatida yondashiladi. Tadbirkorlik raqobatli bozor jarayonini xarakterlaydi	F.Xayek, L.Mizes, M.Rotbard
Fanlararo yondashuvlarga asoslangan kontseptsiyalar	
Tadbirkorning iqtisodiy xulq-atvorini o'ziga xos xususiyatlarini shuningdek, tadbirkorlik faoliyatini psixologik motivlardan foydalanish asosida tahlil qilishga asoslangan yondashuv	V. Zombart, M. Veber, D. Makklelland
Iqtisodiy ta'limotlarning institutsional yo'nalishi, tadbirkorlik faoliyatini ijtimoiy institut nuqtai-nazaridan baholashadi (tadbirkorlik etikasi tamoyillari, qonunchilik, bitimlar), tadbirkorlikning jamiyat institutlari bilan bog'liqligi o'rganiladi	A. Gibb, D. Djonson, R. Bruksbenk, E. Nelson, D. Stori, A. Oslund
Tadbirkorlik faoliyati maktabi	
Iqtisodiyotda tadbirkorlik faoliyatining amal qilish qonuniyatlaridan tashqari, tadbirkorning xarakteri bilan bog'liq ichki omillar, hamda tashqi muhit ta'siri bilan bog'langan tashqi omillarga etibor qaratiladi	U. Gartner, Mintsberg, Xofer
Tadbirkorlik faoliyatini o'rganish bo'yicha kompleks yondashuv	
Iqtisodiy rivojlanish bosqichlarini hisobga olgan holda tadbirkorlik tushunchasini yangi xususiyatlar bilan boyitib borish	A. Shapero, L. Marua

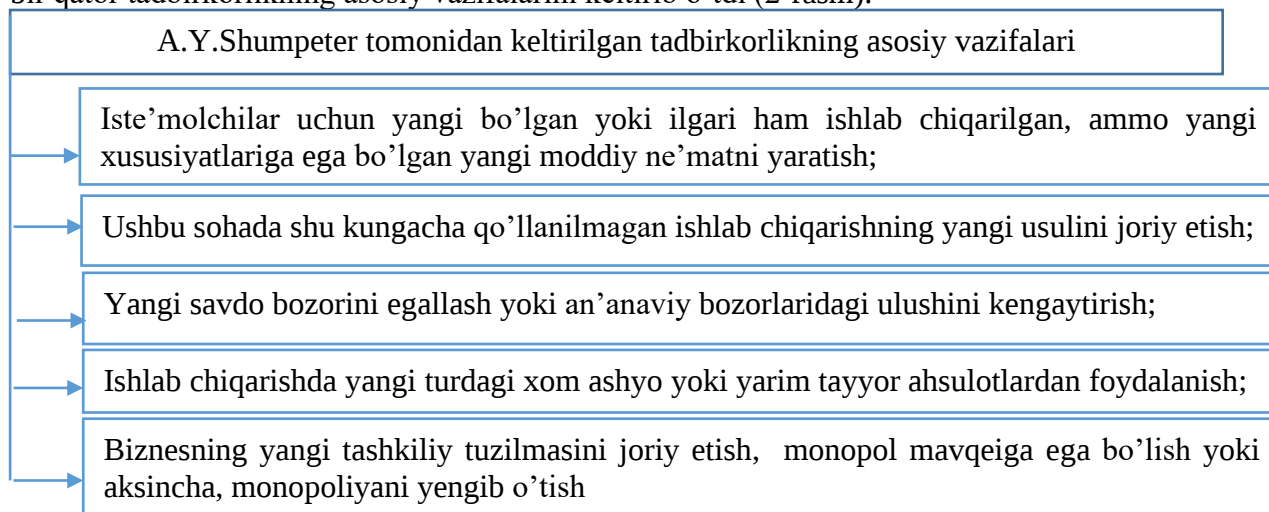
2-rasm. Tadbirkorlik faoliyatiga oid yondashuvlar[5]

Ushbu olimlar fikrlaridan tadbirkorlik tavakkalchilik va xavf-xatar sharoitida faoliyat yuritish bilan bog'liq jarayon ekanligini anglash mumkin. Funksional yondashuvlar yo'nalishi yana bir vakili J.B.Sey bo'lib, u hayotining muayyan davrida to'qimachilik fabrikasiga ega bo'lib,

ishbilarmonlik bilan shug'ullangan va kichik biznes nazariyasi hamda tadbirkorlik tushunchasi rivojlanishiga muhim hissa qo'shgan. U bir qator asarlarida[4] ishlab chiqarish va taqsimot nazariyasini rivojlantirib, bunda asosiy rolni tadbirkorlikka bergan[4]. Olim tadbirkor (entrepreneur)ning asosiy vazifasi ishlab chiqarish omillari: yer, kapital va inson omilini muvofiqlashtirish deb hisoblagan.

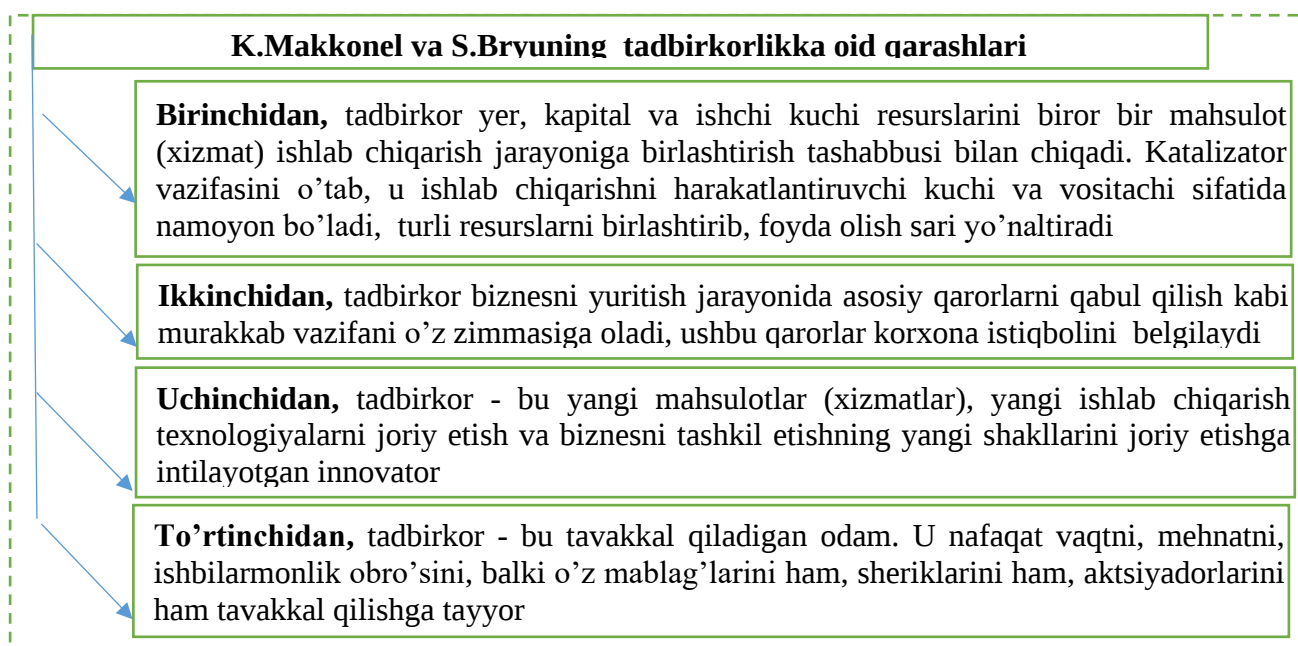
Uning fikricha, tadbirkorlik faoliyati asosida ishlab chiqarishni tashkil etish va mahsulotlarni sotish qobiliyati yotadi, tadbirkor esa ishlab chiqarish birligi doirasida odamlarni boshqaruvchi shaxsdir. Tadbirkorlik bo'yicha funktsional yondashuv vakillaridan yana biri Y.Shumpeterdir. U iqtisodiy nazariyaga kiritgan to'rtinchi ishlab chiqarish omilini (tashkilot) tadbirkorlik omili deb nomladi hamda tadbirkorlikka innovatsiyani amalga oshirishga qaratilgan faoliyat sifatida yondashdi.

Tadbirkorlik vazifalarini ham yangilik yaratishga qaratilgan vazifalar bilan bog'ladi va u bir qator tadbirkorlikning asosiy vazifalarini keltirib o'tdi (2-rasm).

3-rasm. A.Y.Shumpeter tomonidan keltirilgan tadbirkorlik vazifalari¹

Y. Shumpeter tadbirkorlik faoliyatini novatorlik funktsiyasi bilan ifodalaydi. Mashhur «Ekonomiks» o'quv qo'llanmasi mualliflari K.Makkonel va S.Bryu tadbirkorlikni bir qator ajralmas shartlar va talablarga asoslangan maxsus bir faoliyat turi deb bilishadi (3-rasm).

4-rasm. K.Makkonel va S.Bryuning tadbirkorlikka oid qarashlari[6]

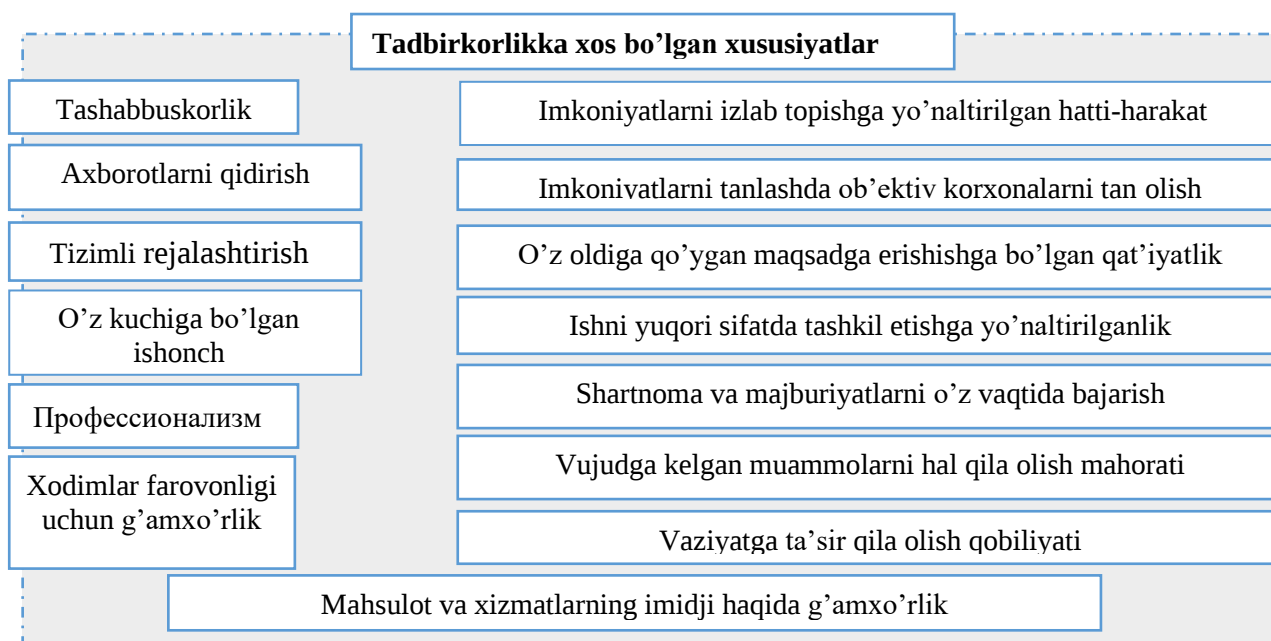
¹ Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda muallif ishlanmasi

Funksional yondashuvning boshqa bir vakillari tadbirkorlik faoliyatiga bozor iqtisodiyoti kategoriyasi sifatida qarashadi[7].

Fanlararo yondashuvlarga asoslangan kontsepsiya vakillari tadbirkorlik faoliyatiga turli fanlar nuqtai-nazaridan, yondashadi (iqtisodiyot, falsafa, sotsiologiya, boshqaruv). Ayniqsa, xulq-atvor bilan bog'liq jihatlariga alohida e'tibor qaratadilar. Ushbu yondashuv vakillari tadbirkorning iqtisodiy xulq-atvoriga, ayniqsa, psixologik motivga alohida e'tibor qaratadilar. Ular tadbirkorga o'z kuchiga ishonuvchan, har qanday xavf-xatarga tayyor, o'z oldiga qo'ygan maqsad yo'lida barcha qiyinchiliklarni yengib o'tuvchi kuchli inson sifatida, tadbirkorlik faoliyatiga esa, kapitalizmni harakatga keltiruvchi kuch sifatida qarashadi.

Ushbu maktab namoyondalaridan R.Nelson va S. Uinterlar[8] bugungi kundagi tadbirkorlikka xos bo'lgan bir qator xususiyatlarni o'zlarining ilmiy tadqiqotlarida aks ettiradilar (4-rasm).

Fanlararo yondashuvlarga asoslangan kontsepsiyaning iqtisodiy ta'limotlar institutsional yo'nalishi vakillari tadbirkorlik faoliyatini ijtimoiy institut nuqtai-nazaridan baholashadi (tadbirkorlik etikasi tamoyillari, qonunchilik, bitimlar), tadbirkorlikni jamiyat institutlari bilan bog'liq holda o'rganadilar.

5-rasm. Tadbirkorlikka xos bo'lgan xususiyatlar¹

Ushbu yondashuvga asoslangan kontsepsiyada asosiy e'tibor avvalo tadbirkor xulq-atvori, ichki kechinmalari bilan bog'liq jihatlarni o'rganishga qaratilgan. O'z tadqiqotlari davomida ular yangi bozor imkoniyatlarini qidirish va undan foydalanishga yo'naltirilgan tadbirkorlik korxonasini barpo etish fikrini ilgari sura boshladilar[9]. Ushbu yondashuvning asosiy kamchiligi shundaki, u faqat yangi korxona ochish jarayoninigina o'z ichiga qamrab oladi.

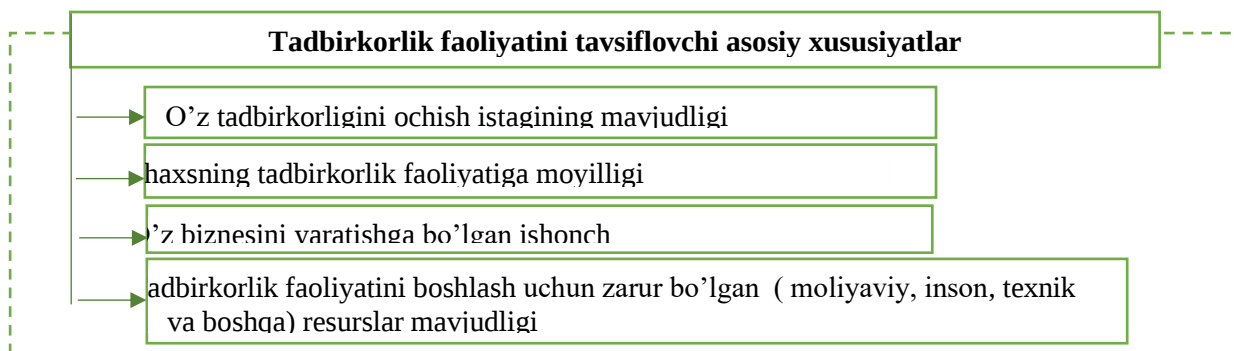
Bugungi kunda olimlar o'z tadqiqotlari davomida yangi texnologiyalarni joriy etish, bozorda qulay imkoniyatlarni qidirishga asoslangan, innovatsiyalarga yo'naltirilgan mukammal tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishga alohida e'tibor qaratib boshladilar. Tadbirkorlik faoliyati va tadbirkorlik faoliyatini o'rganish bo'yicha majmuaviy yondashuv maktabi vakillari ana shu izlanishlar natijasida vujudga keldi.

Tadbirkorlik faoliyati maktabi vakillari mamlakatda tadbirkorlik barqaror rivojlanishi uchun tadbirkor psixologiyasi bilan bog'liq ichki omillarga va tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir etuvchi tashqi omillarga asosiy e'tiborni qaratadilar. O'z tadqiqotlari davomida ular yangi bozor imkoniyatlarini qidirish va undan foydalanishga yo'naltirilgan tadbirkorlik korxonasini barpo etish

¹ Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda muallif ishlanmasi

fikrini ilgari sura boshladilar[9]. Ushbu yondashuvning asosiy kamchiligi shundaki, u faqat yangi korxona ochish jarayoninigina o'z ichiga qamrab oladi.

Keyinchalik yuqoridagi yondashuvlarni birlashtirib, yangi jihatlarni qamrab olgan tadbirkorlik faoliyatini o'rganish bo'yicha majmuaviy yondashuv maktabi paydo bo'ldi va A.Shapero modeli yaratildi[10]. Ushbu yondashuv vakillari asosiy e'tiborni iqtisodiy rivojlanish bosqichlarini hisobga olgan holda tadbirkorlik tushunchasini yangi xususiyatlar bilan boyitib borishga qaratdilar. Ular tadbirkorlik faoliyatini tavsiflovchi to'rtta xususiyatga alohida e'tibor qaratdilar (5-rasm). Tadbirkorlik faoliyatini o'rganish bo'yicha majmuaviy yondashuv vakillari asosiy e'tiborni tadbirkorga, uning kasbi, qiziqishi, atrofdagi muhit va boshqa jihatlarga qaratadilar. Fikrimizcha, yuqoridagi tadbirkorlik faoliyatini tadqiq etish bo'yicha yondashuvlar iqtisodiyot rivojlanishi bilan bog'liq holda asta-sekinlik bilan mukammallashib borgan.

6-rasm. Tadbirkorlik faoliyatini tavsiflovchi asosiy xususiyatlar¹

Tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq olimlarning ilmiy-nazariy fikr-mulohazalarini o'rganish ushbu tushunchani ahamiyatli jihatlarini aniqlash imkonini berdi. O'z navbatida, yuqorida keltirilgan olimlar tadbirkorlikka oid yondashuvlarining xilma-xilligi tadbirkorlikka oid yagona xulosaga kelish imkonini bermaydi.

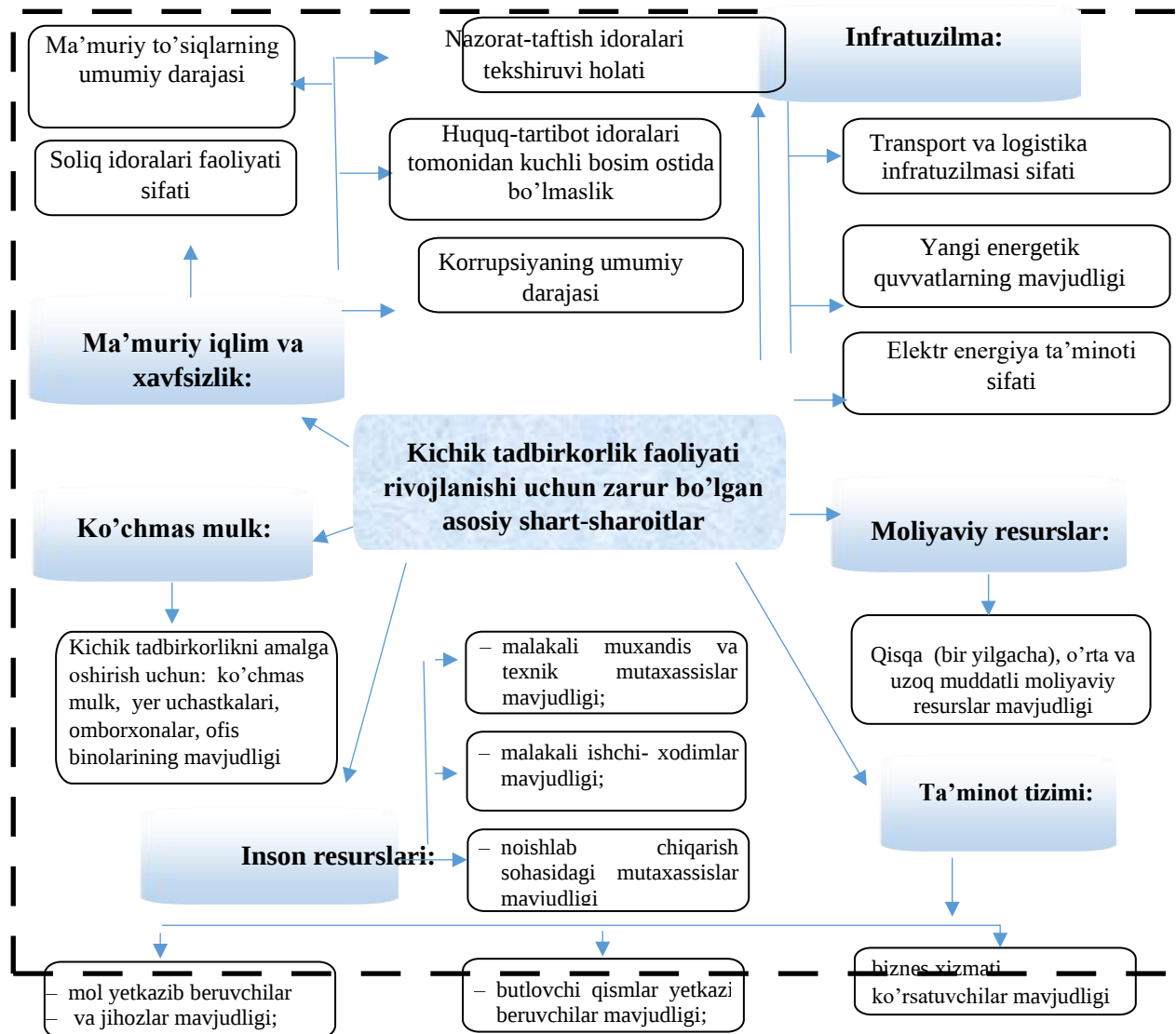
Yuqorida "tadbirkorlik" kategoriyasiga iqtisodchi olimlar tomonidan berilgan ta'riflarni chuqur tahliliy o'rganish asosida quyidagi mualliflik ta'rifini keltirishni lozim topdik. Demak, **tadbirkorlik**- iqtisodiy faoliyat turi bo'lib, tavakkalchilik va noaniqlik sharoitida muayyan maqsadga erishish yo'lida (foyda olish) texnologik, tijorat va tashkiliy yangiliklarni muvaffaqiyatli joriy etish orqali qiymatga ega bo'lgan tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatishdir. Ayni paytda kichik tadbirkorlik faoliyati iqtisodiyotning barcha sohalarini qamrab olmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot ishining metodologik asosi "tadbirkorlik" kategoriyasiga iqtisodchi olimlar tomonidan berilgan ta'riflarni chuqur tahliliy o'rganish asosida mualliflik ta'rifini taklif etish, kichik tadbirkorlik faoliyati rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar holatini statistik tahlil etish, kichik tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash bo'yicha chora tadbirlar tizimini ishlab chiqish, hamda hududiy biznes modelni taklif etishga qaratilgan bo'lib, bunda iqtisodiy statistik va nazariy tahlil usullaridan foydalanib hududda faoliyat yuritayotgan kichik tadbirkorlik korxonalari rivojlanishini ifodalovchi ko'rsatkichlar, respublika va hududlarda kichik tadbirkorlikning kelgusi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni statistik tahlil qilish asosida ilmiy asoslangan holda baholashdan iborat.

Tahlil va natijalar. Tadbirkorlik murakkab iqtisodiy faoliyat turi hisoblanib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash borasida amalga oshirilayotgan normativ-huquqiy bazani mukammal ishlab chiqilishini talab qiladi. Yangidan o'z faoliyatini boshlayotgan hududiy kichik tadbirkorlik sub'ektlari uchun bank kreditlari mavjud emasligi yoki yuqori foiz stavkasida belgilanganligi, shuningdek, ular faoliyatini rivojlantirish uchun mahalliy byudjetdagi moliyaviy mablag'lar taqchilligi, ishlab chiqarish infratuzilmalari yaxshi taraqqiy etmaganligi tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish borasida bir qator to'siqlarni vujudga keltirib chiqarishi mumkin. Bu

¹ Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda muallif ishlanmasi

to'siqlar kichik tadbirkorlik sub'ektlari ishchanlik faoliyati pasayishiga yoki umuman barham topishiga olib keladi va ushbu soha rivojlanishiga to'sqinlik qiladi (6-rasm).

6-rasm. Kichik tadbirkorlik faoliyati rivojlanishi uchun zarur bo'lgan asosiy shart-sharoitlar¹

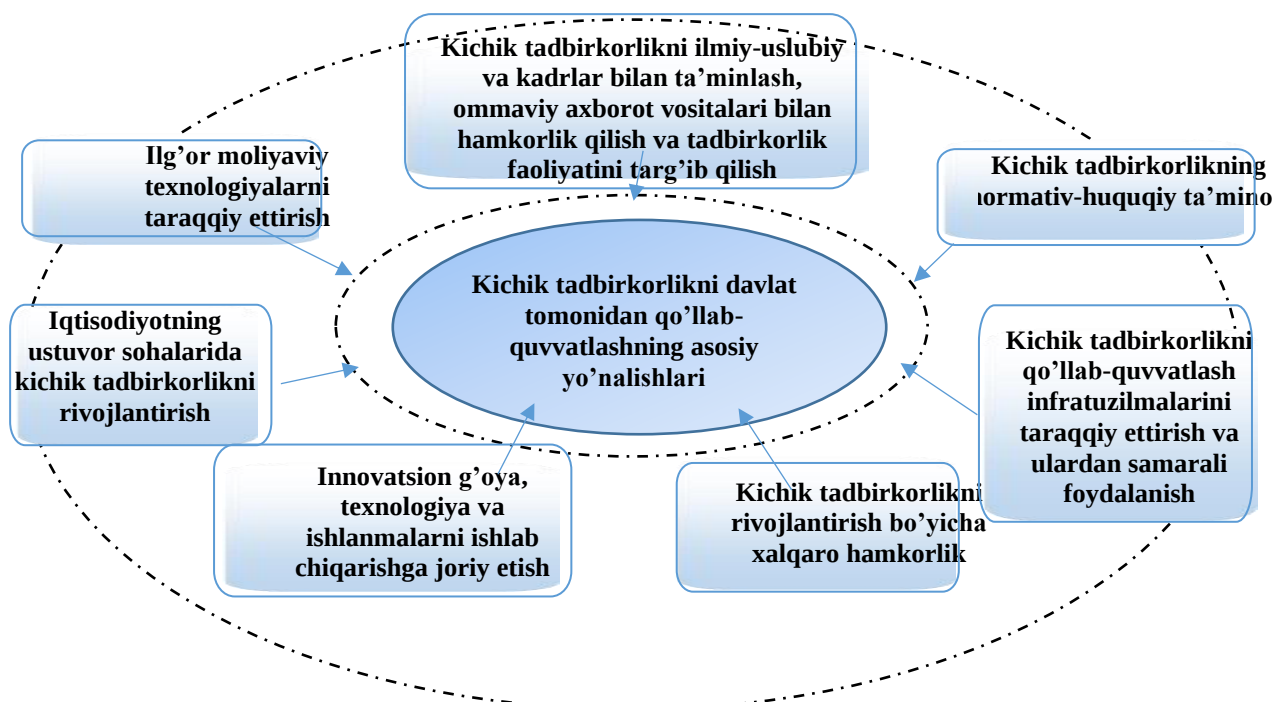
Hudud kichik tadbirkorlik sub'ektlari o'z faoliyatini amalga oshirish uchun birinchi navbatda yer uchastkalari, ko'chmas mulk, asosiy vositalar, ofis binolari bilan ta'minlangan bo'lishi lozim. Hudud ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash doirasida tadbirkorlik faoliyatini modernizatsiyalashda uning infratuzilmasi muhim rol o'ynaydi.

Transport, logistika infratuzilmalari sifati, yangi energetik quvvat bilan ta'minlanganligi, elektr tarmoqlari, gaz ta'minoti xizmatlari sifati kichik tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Kichik tadbirkorlik o'z faoliyati davomida ijtimoiy funktsiyani ham bajarib, aholini ish bilan bandligini ta'minlashda katta kuch hisoblanadi.

Ma'muriy muhit va xavfsizlik, ya'ni ma'muriy to'siqlarning umumiy darajasi, soliq idoralari faoliyati sifati, qonun chiqaruvchi idoralar tomonidan ishlab chiqilayotgan normativ-huquqiy bazaning amaliyotda qanday natija berayotganligi, huquq-tartibot idoralari faoliyatining qay darajada shaffofligi, korrupsiyaning umumiy darajasi tadbirkorlik faoliyati rivojlanishi yoki batamom tugatilishida o'zining bevosita ta'siriga ega.

Hududiy kichik tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning asosiy yo'nalishlarini belgilab olish ham bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etadi(7-rasm).

¹ Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda muallif ishlanmasi

7-rasm. Kichik tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning asosiy yo'nalishlari¹

Ulardan eng muhimlari kichik tadbirkorlikni normativ-huquqiy ta'minoti bo'lib, bunda kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni rivojlanishini ta'minlaydigan huquqiy bazani mukammallashtirish, sohaga oid hududiy qonunchilikka qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritishni nazarda tutadi.

Ilg'or moliyaviy texnologiyalarni tadbiq etish orqali hududiy kichik tadbirkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan ixtisoslashtirilgan kredit tashkilotlarini shakllantirish, kichik tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan korxonalar bo'yicha qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish, kredit resurslarini arzonlashtirish choralari, shart-sharoitlarini yaratish, kichik tadbirkorlik sub'ektlarini investitsion qo'llab-quvvatlashning kafolatlangan mexanizmlaridan foydalanish, mikrokreditlash, lizing va franchayzingni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish zarur.

Surxondaryo viloyatida kichik tadbirkorlik sub'ektlari salohiyatini aniqlash va undan unumli foydalanish uchun hudud ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lgan kichik tadbirkorlik rivojlanishini nazarda tutuvchi biznes modelni ishlab chiqish muhim sanaladi (8-rasm).

Hududlarda kichik tadbirkorlik sub'ektlarini barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash bo'yicha muvofiqlashtiruvchi kengash faoliyatini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Ushbu kengash viloyatda faoliyat yuritayotgan kichik tadbirkorlik sub'ektlari faoliyati, ularni qiynab kelayotgan eng muhim muammolarni o'rganib, ularni bartaraf etish chora-tadbirlarini ishlab chiqadi.

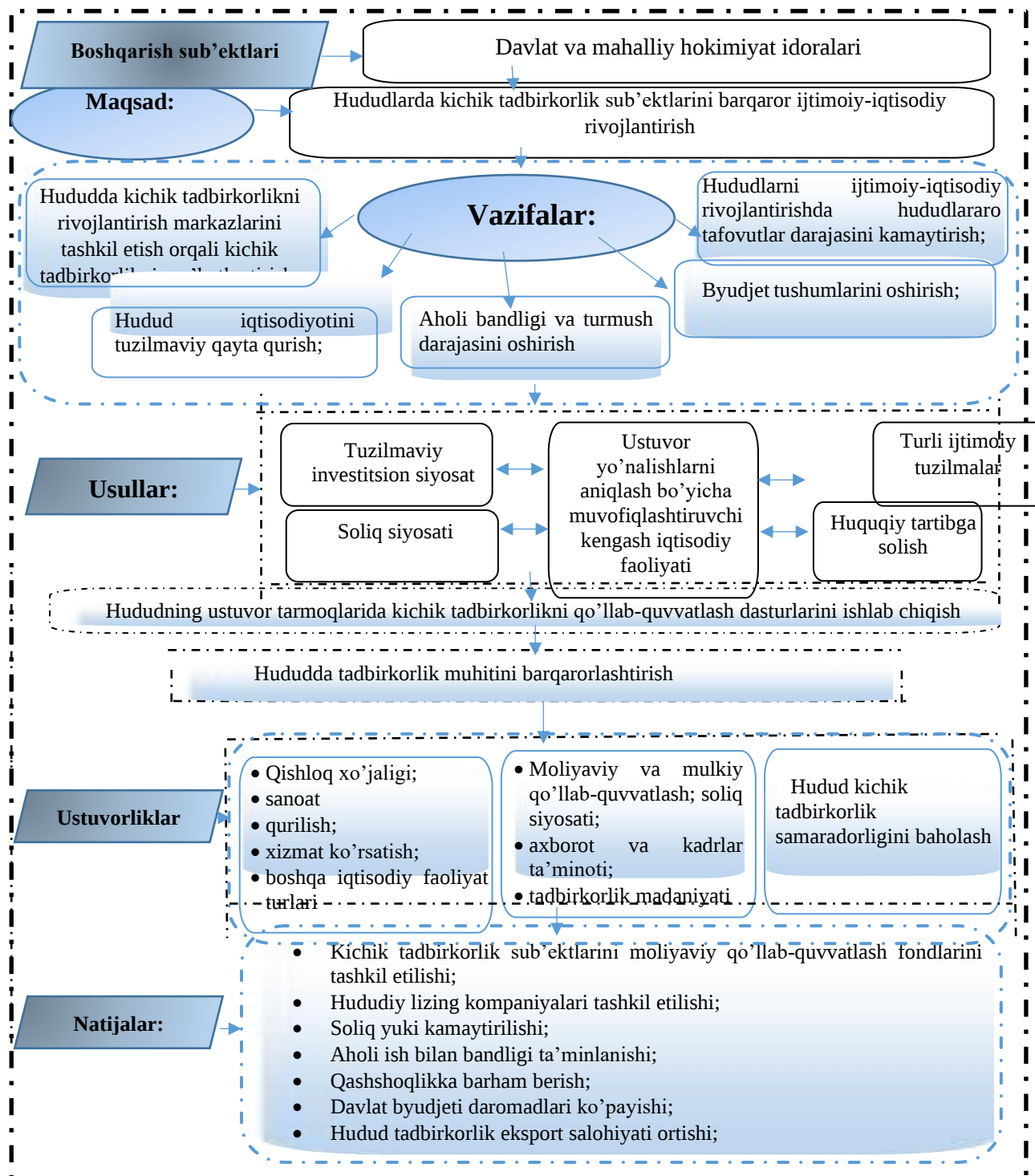
Tadbirkorlik faoliyatini huquqiy tartibga solish ushbu tadbirkorlik modelining eng muhim yo'nalishlaridan biri sanalib, o'z faoliyatini amalga oshirayotgan kichik tadbirkorlik sub'ektlari hamda ushbu faoliyat turi bilan

shug'ullanish istagida bo'lganlarning huquqiy qo'llab-quvvatlanishini nazarda tutadi. Shuni ham alohida qayd etib o'tish lozimki, kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat

¹ Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda muallif ishlanmasi

tomonidan ishlab chiqilayotgan huquqiy-me'yoriy asoslar ularni bevosita qo'llab-quvvatlash hamda hududdagi foydalanilmayotgan tadbirkorlik salohiyatini yuzaga chiqarish va undan unumli foydalanishni nazarda tutishi lozim.

Har qanday hudud ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda davlatning investitsion siyosati muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu biznes model viloyatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash uchun kichik tadbirkorlikning eng muhim yo'nalishlariga kapital va investitsiyalarni jalb etish zarurligini belgilab beradi.

8-rasm. Kichik tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha hududiy biznes model¹

¹ Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda muallif ishlanmasi

Xulosalar va takliflar. Amalga oshirilgan tahlillar natijalariga ko'ra xulosa qiladigan bo'lsak, mamlakatimizda kichik tadbirkorlikni innovatsion rivojlantirish uchun texnoparklar, biznes inkubatorlar, ilmiy tadqiqot markazlari, ilmiy laboratoriyalar faoliyatiga alohida e'tibor qaratish zarur. Hududda tadbirkorlik muhitini barqarorlashtirish uchun kichik tadbirkorlik sub'ektlarini moliyaviy va mulkiy qo'llab-quvvatlashga asosiy e'tiborni qaratish ahamiyatlidir. Kichik tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat tomonidan amalga oshirilayotgan soliq siyosati, axborot va kadrlar ta'minoti, shuningdek tadbirkorlik madaniyati ham muhim sanaladi.

Fikrimizcha, hududda kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash uchun quyidagi jihatlarga asosiy e'tibor berish zarur:

kichik tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash uchun yo'naltirilayotgan investitsiyalar viloyatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan tadbirkorlik sub'ektlari uchun muhim iqtisodiy shart-sharoitlar yaratishga sarflanishi lozim;

tadbirkorlarning iqtisodiy bilim saviyasini oshirish, konsalting qo'llab-quvvatlash xizmatini tashkillashtirish, tadbirkorlik madaniyatini oshirishni tashkil etish zarur. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatida vujudga kelayotgan qandaydir muvaffaqiyatsizliklar kelgusidagi tadbirkorlik muhitining kengayishiga katta to'siqlarni vujudga keltirishi mumkin;

kichik tadbirkorlik sub'ektlari assotsiatsiyasini tashkil etish, shuningdek, nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish orqali tadbirkorlik sohasini rivojlantirish va samarali ishlab chiqarishni tashkil etish maqsadida ko'proq qo'shimcha moliyaviy mablag'larni safarbar etishga qaratilishi zarur;

viloyatda kichik tadbirkorlikni rivojlantirish uchun ularning soni ko'payishi bilan cheklanib qolmasdan, ular tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar va xizmatlar sifatiga ham asosiy e'tibor berilsa, barqaror faoliyat yurituvchi kichik tadbirkorlik sub'ektlari soni oshishiga olib keladi, bu esa o'z navbatida hududning iqtisodiy taraqqiyotini belgilab beradi.

Viloyatning barcha tumanlarida kichik tadbirkorlik bir tekis rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish muhimdir. Ushbu muammolarga quyidagilarni kiritish mumkin: tadbirkorlik faoliyatini boshlash uchun mablag' yetishmasligi, markazdan uzoqda joylashgan hududlarda infratuzilma yaxshi rivojlanmaganligi, tadbirkorlik bo'yicha bilim va tajribaning pastligi, hudud iqtisodiyotida muayyan tarmoqning ustuvorlikka egaligi va boshqalar.

Ushbu holatlar viloyatda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish imkoniyatini kamaytirishi, hamda kichik tadbirkorlik sub'ektlarining integratsion aloqalarini cheklab qo'yishi mumkin, bu esa o'z navbatida hududiy kichik tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqishda yuqorida qayd etilgan o'ziga xosliklarni e'tibordan chetda qoldirmaslikni nazarda tutadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, viloyat iqtisodiyoti barqaror rivojlanishga erishishi uchun ushbu hududiy biznes modelni amaliyotga tatbiq etish orqali kichik tadbirkorlik sub'ektlari salohiyatidan foydalanish samaradorligini oshirish orqali qulay tadbirkorlik muhitini yaratishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli Farmoni
2. Sh.M. Mirziyoevning 2022 yil 20 dekabrda Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga murojaatnomasi. "Xalq so'zi" gazetasi. 2023 yil. 1 son. <https://president.uz/uz/lists/view/5774>
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Эксмо, 2007. — (Серия: Антология экономической мысли) — 960 с.
4. Сэй Ж.Б. Трактат политической экономии. — М., 1986. С.43—45.

5. Блауг М. Очерк Кантильона//Экономическая мысль в ретроспективе. М.: Дело,1994. 627 с.; Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (книги I-III) / пер.с англ., вв.ст. и комм.Е.М. Майбурда. М.: Наука, 1993. 572 с.; Thünen J.H. Der naturgemäße arbeitslohn und dessen Verhältniß zum Zinsfuß und zur Landente Erste Abtheilung Rostock: Leopold, 1850. 285 p. F. Knight. Risk. Uncertainty and Profit, 1921.; Шумпетер Й.Теория экономического развития: (Исслед. Предприн. Прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / пер. с нем. В.С.Автономова и др. М.: Прогресс, 1982. 456 с.; Сэй Ж.Б. Трактат по политический экономии. – М.; 1986. С.43-45.; Бастиа Ф.Экономические софизмы. Экономические гармонии/вступ. ст. и комм. Сост. М.К. Бункиной, А.М.Семенова. М.: Акад.нар. хоз-ва при Правительстве РФ: Дело, 2000, 229 с.; Хайек Ф.А. Общество свободных. /Пер. с англ. – М., 1990. С. 76.; Мизес Л. Теория и история: интерпретация социально-экономической эволюции. М.: ЮНИТИ ДАНА, 2001. 295 с.; Зомбарт В. Современный капитализм: введение. Докапиталистическое хозяйство. Исторические основы современного капитализма: монография. М.: Гос. изд-во, 1931. 560 с.; Вебер М. История хозяйства: очерк всеобщей социальной и экономической истории. Петроград: Наука и школа, 1923.240с.; Gartner W.B. Who is an entrepreneur' is the wrong question. American Small Business Journal,1988,vol. 12 (4), pp. 11–32.; Davis S., Haltiwanger J., Schuh S. Small business and job creation: Dissecting the myth and reassessing the facts. Small Business Economics, 1996, vol. 8 (4), pp. 297–315.; Shapero A. Création d'entreprises et développement local. CPE Etude, 1983, vol. 7, pp. 65–81.; Нельсон Р., Уинтер С.Эволюционная теория экономических изменений. М.: Финстатинформ, 2000. 535 с.; Маклеланд Д. Мотивация человека. СПб.: Питер, 2007. 926 с.; Denson J.V. World War I as fulfillment: Power and the intellectuals. The Costs of War. New Jersey: Transaction Publishers, 1997.Pp. 203-254.
6. Макконелл К., Брю С. Экономикс. Принципы, проблемы и политика. Т. 1. М.,1992
7. Хайек Ф.А. Общество свободных. /Пер. с англ. – М., 1990. С. 76.;Мизес Л. Теория и история: интерпретация социально-экономической эволюции. М.: ЮНИТИ ДАНА, 2001. 295 с.
8. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. М.:Финстатинформ,2000. 535 с.
9. Gartner W.B. Who is an entrepreneur' is the wrong question. American Small Business Journal, 1988, vol. 12 (4), pp. 11–32. Davis S., Haltiwanger J., Schuh S. Small business and job creation: Dissecting the myth and reassessing the facts. Small Business Economics, 1996, vol. 8 (4), pp. 297–315.
10. Shapero A. Création d'entreprises et développement local. CPE Etude, 1983, vol. 7, pp. 65–81.
11. <https://www.un.org>humansecurity/agenda-2030>.